

Alueellinen tasapaino kaupungistuvassa Suomessa

Hannu Tervo

Alueellinen tasapaino ei heikkene kaupungistuvassa Suomessa, vaikka aluepoliittisessa keskustelussa tällainen väite onkin usein esitetty. Autioituminen on ongelma itsessään, mutta kaupungistumiskehitys sinänsä ei ole johtanut suuriin tulotaso- tai hyvinvointieroihin alueiden välillä. Päinvastoin, alueelliset tuloerot ovat kaventuneet pitkällä aikavälillä. Alueiden välisten asumisen kustannusten erojen ottaminen huomioon kaventaa edelleen alue-eroja. Asuntomarkkinoilta seuraavat liikkuvuuden esteet saattavat vaikeuttaa alueellisen tasapainon saavuttamista ja aiheuttaa eroja hyvinvoinnissa alueiden välillä.

Tutkimuksen tavoite

Tutkimuksessa tarkastellaan tilastollisten faktojen avulla kaupungistumisen yhteyksiä alueellisen tasapainon kehitykseen viimeisten vuosikymmenten aikana Suomessa. Miten alueellinen keskittyminen on edennyt ja erityisesti, näyttäisivätkö alue-erot lähentyneen vai loitontuneen 1990-luvun lopulla kiihtyneen kaupungistumisen myötä? Lähtökohtana on ajatus, että alueellista tasapainoa tulee lähestyä eri näkökohtia silmällä pitäen käsitteen moniulotteisuudesta johtuen.

Taustaa

Aluepoliittisessa keskustelussa vilahtaa usein käsite ”alueellinen tasapaino” ja vielä useammin ”alueellinen epätasapaino”, mutta ei kerrota, mitä tällä tarkoitetaan. Monet ajattelevat asiaa sijaintirakenteiden kautta. Jo pitkään jatkuneen ja edelleen vahvistuvan kaupungistumistrendin seurauksena muutamat kaupunkiseudut paisuvat ja laajat alueet tyhjenevät ja jopa autioituvat, mikä tässä aluelähtöisessä ajattelussa väistämättä tarkoittaa alueellista epätasapainoa.

Toinen, ja ehkä oikeampi tapa on katsoa, minkälaisia eroja eri alueilla asuvien ihmisten hyvinvoinnissa ja elinoloissa on: loittonevatko vai lähenevätkö erot? Tässä ihmislähtöisessä lähestymistavassa ajatellaan, että alueet ja niiden kehitys itsessään eivät ole niin merkityksellisiä kuin mikä on eri alueilla asuvien ihmisten hyvinvointi.

Kumpikin tapa kertoo hyödyllisiä piirteitä aluekehityksestä, piirteiden usein myös kytkeytyessä toisiinsa. Tutkimukset monista maista kertovat, että pitkällä aikavälillä kaupungistumisen seurauksena on tapahtunut keskittymistä, mutta samalla tuloerot alueiden välillä ovat konvergoineet eli supistuneet.

Mitä on alueellinen tasapaino?

Aluelähtöisesti katsoen alueellinen tasapaino kytkeytyy toimintojen maantieteelliseen kehitykseen. Aluelähtöisessä tarkastelussa halutaan selvittää, onko aluekehitys keskittävää vai hajauttavaa: mitkä alueet kasvavat ja mitkä supistuvat. Tätä voidaan katsoa esimerkiksi väestön tai tuotannon muutosten avulla eri alueilla.

Näin katsottuna alueellisen tasapainon voidaan nähdä muuttuneen voimakkaasti pitkään jatkuneen ja edelleen vahvistuvan kaupungistumistrendin tuloksena.

Ihmislähtöisesti ajatellen alueellinen tasapaino vallitsee, kun kukaan ei voi parantaa hyvinvointiaan muuttamalla toisaalle. Jos ihmiset asuvat siellä, missä heidän on paras olla, ihmisten sijoittuminen kuvaa likimääräisesti alueellista tasapainoa. Talouden sopeutumisprosessit ja erilaiset kompensoivat tekijät pitävät tällöin huolta alueellisen tasapainon säilymisestä. Työpaikkojen puutetta korvaavat esimerkiksi halvempi asuminen ja liikkuminen tai muuten mukava elinympäristö ja tutut ihmiset.

Talouden hitaat sopeutumisprosessit voivat kuitenkin estää tasapainoon pääsyä. Esimerkiksi muuttamisen tiellä on paljon esteitä. Jos sopeutumismekanismit eivät toimi kunnolla, seurauksena ovat sellaiset alueelliset erot tulotason, työttömyyden ja hyvinvoinnin kohdalla, joita ei haluta.

2000-luvun aluekehityksen tarkastelua

Oheisessa taulukossa katsotaan sekä alue- että ihmislähtöisesti 2000-luvun kehitystä eri tyyppisissä seutukunnissa Suomessa. Väestötiedot kertovat kaupungistumisen jatkuneen vahvana: Suomi elää yhä vahvemmin kaupunkiseutujensa kautta. Etenkin Helsingin seutu, mutta myös monipuoliset korkeakoulu-kaupungit ovat kasvattaneet huomattavasti asukasmääräänsä. Muissa paitsi näissä kahdessa seutukuntaryhmässä väestö on vähentynyt. Myös ne maakuntaveturit, joissa ei ole yliopistoa, ovat menettävällä puolella. Kakkos- ja pikkukaupunkien väestömäärä on vähentynyt jo seitsemän prosenttia. Maaseudulla väestötappiot ovat suurimmat.

Minkälaisia elintasoeroja alueiden välillä on? Asukasta kohden laskettu bkt on lähes kaksi kertaa suurempi Helsingin metropolialueella maaseutualueisiin verraten. Ero on merkittävä, mutta kansainvälisessä vertailussa ei vielä suuri. Alueellisen tasapainon kannalta positiivista on, että erot bkt/asukas-mittarilla näyttäisivät supistuneen 2000-luvulla.

Taulukko 2: Aluekehitys 2000-luvulla seuturyhmittäin.

Seutukuntatyyppi (sulussa seutukuntien lukumäärä)	Väestö		Bkt/asukas (Suomi = 100)		Vanhojen asuntojen neliöhinnat	
	Väestö- määrä 2017 (tuhansia)	Muutos 2001–2017 (prosenttia)	2016	Muutos 2001–2016 (prosenttia)	2017 (euroa)	Muutos 2010–2017 (nimelli- sesti)
A Laaja metropolialue (4)	1 727	+18 %	129	-4 %	3224 €	+15 %
B Monipuoliset korkeakoulu- paikkakunnat (10)	1 986	+12 %	92	+11 %	1837 €	+9 %
C Maakuntaveturit (8)	578	-2 %	90	+2 %	1401 €	+2 %
D-E Kakkos- ja pikkukaupungit (14)	583	-7 %	82	-12 %	1137 €	+1 %
M1 Taajaan asuttu seutu (14)	315	-11 %	71	+16 %	1028 €	-0 %
M2 Maaseutumainen seutu (19)	319	-13 %	70	+16 %	957 €	-2 %
Suomi	5 508	+6 %	100	+/-0 %	2268 €	+14 %

Tilastolähde: Tilastokeskuksen StatFin-tilastotietokanta.

Tiedot on aggregoitu joko seutukunta- tai kuntatasoisista luvuista taulukon kuuteen seutukuntaryhmään. Alueluokituksena on mukailien käytetty MDI:n seutukuntapohjaista jaottelua, jossa kaupunkiseutukunnat on luokiteltu neljään ryhmään ja maaseudun seutukunnat kahteen.

Bruttokansantuote asukasta kohden kertoo alueen suorituskyvystä ja samalla sen vauraudesta ja hyvinvoinnista. Mitattaessa alue-eroja käytettävissä olevilla tuloilla hyvinvointieroja katsotaan suoraan alueilla asuvien ihmisten näkökulmasta. Käytettävissä olevilla tuloilla mitaten alue-erot ovat bkt-eroja selvästi pienempiä. Eroja on kuitenkin edelleen erityisesti metropolialueen ja muiden alueryhmien välillä.

Kalliimpi asuminen tasoittaa eroja alueiden välillä. Pääkaupunkiseudulla oman asunnon hankinta tyypillisesti edellyttää isoa lainaa ja suuria asumismenoja. Tämä osaltaan on johtanut siihen, että vuokralla asuminen on Helsingin seudulla selvästi yleisempää kuin muualla maassa.

Asuntojen hinnat ovat metropolialueella selvästi muuta maata korkeampia. Ero maaseutumaisiin seutuihin on yli kolminkertainen ja monipuolisiin korkeakoulupaikkakuntiinkin lähes kaksinkertainen. 2010-luvulla erot vanhojen asuntojen hinnoissa ovat edelleen kasvaneet eri tyyppisillä alueilla. Suurissa kaupungeissa, erityisesti metropolialueella neliöhinnat ovat nousseet selvästi ajanjaksolla 2010–2017. Sen sijaan pienemmissä kaupungeissa hinnat ovat nousseet nimellisesti vain lievästi, reaalisesti jo laskeneet. Maaseudulla asuntojen arvo on pudonnut nimellisestikin.

Johtaako urbanisaatiokehitys alueelliseen epätasapainoon?

Maantieteellinen tasapaino muuttuu jyrkästi kaupungistumisen myötä. Urbanisaation seurauksena väestö on vähentynyt pienemmissä kaupungeissa ja erityisesti maaseudulla. Alueita on autioitumassa. Alueiden näivettyminen ja autioituminen voidaan nähdä ongelmana itsessään, ei vain jakaumaongelmana:

- › Suomalaiset haluavat taloudellisen toimeliaisuuden säilyvän maan kaikissa osissa - maantieteellinen moninaisuus on julkishyödyke.
- › Ihmiset haluavat valinnan mahdollisuuksia asuinpaikkansa suhteen – maantieteellinen moninaisuus on yksityishyödyke.

Alueellinen tasa-arvo ei kuitenkaan heikkene kaupungistuvassa Suomessa:

- › Urbanisoitumiskehitys ei ole johtanut suuriin tulotaso- tai hyvinvointieroihin alueiden välillä.
- › Eri tyyppisillä alueilla bkt/capita-erot ovat suurehkot, mutta ne ovat tasoittuneet. Kotitalouksien käytettävissä olevat tuloerot alueryhmien välillä eivät ole suuret.
- › Alue-erot supistuvat edelleen, jos asumiskustannuserot otetaan huomioon.

Asuntomarkkinoilta seuraavat liikkuvuuden esteet saattavat kuitenkin horjuttaa tasapainoa aiheuttaen eroja hyvinvoinnissa alueiden välillä ja edelleen yhteiskunnallisia hyvinvointitappiota.